

Wstęp

Ewa Wójtowicz

Centra i peryferie **– idiom geograficzny** **w sztukach audiowizualnych**

Niniejszy 37. numer „Zeszytów Artystycznych” jest po części rezultatem panelu *Centra i peryferie – idiom geograficzny w sztukach audiowizualnych*, który odbył się w ramach III Zjazdu Filmoznawców i Medioznawców przeprowadzonego w Łodzi w dniach 17–19 czerwca 2019 roku. Zjazd ten zorganizowany został przez Polskie Towarzystwo Badań nad Filmem i Mediami oraz Katedrę Mediów i Kultury Audiowizualnej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, pod hasłem „Przestrzenie – praktyki – artykulacje”. W odpowiedzi powstała koncepcja panelu, którego byłam pomysłodawczynią i koordynatorką. Treść wygłoszonych referatów – po rozwinięciu omawianej problematyki – stanowi podstawę większości tekstów w tym numerze.

Nawiązując do koncepcji horyzontalnej historii sztuki Piotra Piotrowskiego, przyjąłam za cel podjęcie wielowątkowej dyskusji. Badacz ten sformułował postulat studiów, których celem byłaby refleksja: „nad peryferiami artystycznymi świata i oparta na porównawczej, horyzontalnej metodzie historia sztuki, studia nad geohistorycznymi marginesami i zmarginalizowanymi kulturami, nad Wschodem i globalnym Południem, daleką Północą i każdą inną częścią globu leżącą poza centralnie rozumianą kulturą, a także podważanie narracji głównego nurtu i ujawnianie artystycznych oraz historycznych praktyk wykluczania”¹. Tematem dyskusji jest przestrzeń rozumiana geograficznie oraz artystyczne praktyki jej mapowania i artykulacji (werbalnej, audiowizualnej czy procesualnej) zagadnień, które wyłaniają się w tym procesie poznawczym i twórczym. Współczesne koncepcje teoretyczne oraz doświadczenia artystów wyruszających w podróż w poszukiwaniu alternatywnych możliwości obrazowania zmapowanego już niemal całkowicie świata wskazują, że inspiracji poszukiwać można kierując uwagę na przestrzenie peryferyjne. Jawią się one jako nieciągłe, policentryczne i enklawowe; podzielone granicami nie zawsze geopolitycznymi, lecz także technologicznymi, ekonomicznymi czy

» 1 P. Piotrowski, *Globalne ujęcie sztuki Europy Wschodniej*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2018, s. 27–28.

światopoglądowymi. W takich przestrzeniach powstają „obrazy zagnieżdżone”², za sprawą nie tylko praktyk reprezentacji, ale także samego bycia w przestrzeni: jej przemierzania, dokumentowania, tagowania, kwestionowania i redefiniowania.

Teksty o profilu filmoznawczo-medioznawczym, będące pokłosiem łódzkiego Zjazdu, dopełniono artykułami, których tematyka oscyluje wokół swoistych marginaliów systemu artystycznego oraz inicjatyw artystycznych i kuratorskich „na peryferiach” świata sztuki. Każdy z zawartych w niniejszym tomie tekstów dotyczy zatem zagadnień w jakimś stopniu peryferyjnych: czy to wobec głównego nurtu sztuki i jej systemu, czy to w kontekście obszarów marginal(izowan)ych bądź niepoznanych z powodu ich niedostępności, zarówno dalekich nam geograficznie (Arktyka, Nepal, Syberia), jak i bliższych, co nie znaczy, że lepiej poznanych. Ich odkrywanie i świadoma eksploracja są możliwe, gdyby przyjąć postawę „horyzontalną”, co czynią artystki i artyści, do których twórczości odwołują się autorki i autorzy poniżej wymienionych tekstów.

Otwierający numer tekst Marianny Michałowskiej poświęcony jest reprezentacjom krajobrazu, kierując uwagę na rolę fotografii w krytycznym widzeniu peryferyjnych pejzaży, miejsc i szlaków komunikacyjnych. Niżej podpisana jest autorką artykułu „*Geokino*” jako model widzenia *ksenoprzestrzeni*, w którym opisuje próby odkrywania przestrzeni post-antropocentrycznych, a także pracy z obrazami powstającymi bez udziału człowieka. O pogodzie, traktowanej jako pełnoprawne medium sztuki, pisze Sylwia Szykowna, lokując swoją analizę w kontekście *przemian kultury artystycznej w dobie posthumanizmu* i kierując uwagę na efemeryczne i procesualne aspekty sztuki operującej w przestrzeniach medianatury-kultury³. Reakcje artystyczne na skutki cywilizacyjnego „rozlewu” miast (*urban sprawl*) przedstawia Weronika Bryl-Roman w tekście *Zobaczyć miasto rozproszone: sztuka wobec eksurbanizacji*. Natomiast na *peryferiach*, nie tylko w sensie geograficznym, ale także w sensie porządku wyznaczanego przez system artystyczny, mieszczą się postawy twórcze i kuratorskie, których przykłady omawiają kolejno w swoich tekstach: Krzysztof Siatka oraz Ula Lucińska i Michał Knychaus, tworzący duet artystyczno-badawczy *Inside Job*. Bardziej filozoficzne ujęcie problemu przedstawia Kamil Lipiński, odnosząc się do zagadnienia *iluzji kinowej w przestrzeniach artystycznych*. O tym, jak w ciągu minionego stulecia zmieniły się możliwości eksploracji przestrzeni nieznanych oraz język ich (audio)wizu-

» 2 A. Nacher, *Obrzy zagnieżdżone w rzeczywistości poza-ludzkiej*, referat wygłoszony podczas II Zjazdu Filmoznawców i Medioznawców w Krakowie w 2016 r., por. idem, *Paradoksalne obrazy Błękitnej Planety od Blue Marble do DISCOVER:EPIC*, [w:] *Widzialność wyzwolona*, red. A. Gwóźdź, N. Gruenpeter, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2018, s. 228–248.

» 3 Zob. R. Braidotti, *Po człowieku*, przeł. J. Bednarek, A. Kowalczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.

alnego opisu, traktują dwa ostatnie teksty. Pierwszy, którego autorem jest Jacek Szymala, opisuje doświadczenia pioniera polskiej fotografii przyrodniczej Włodzimierza Puchalskiego, mające w wielu aspektach wymiar artystyczny. Drugim jest artykuł Soni Rammer, będący refleksją na temat poszukiwania tego, co nieznanne, poprzez przyjęcie perspektywy Innego (tu: Yeti), przez co podróż artystyczna staje się także formą samopoznania.

W dziale *Recenzje i komentarze* zamieszczona jest recenzja najnowszej książki Anny Markowskiej *Dlaczego Duchamp nie czesał się z przedziałkiem?* napisana przez Izabelę Kowalczyk, a także recenzja *BARDZO BOBREJ WYSTAWY* Piotra C. Kowalskiego w Galerii Bielskiej BWA, autorstwa Justyny Ryczek. Komentarzem do uhonorowania przez Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu doktoratem *honoris causa* Józefa Robakowskiego jest tekst Marty Miaskowskiej, będący omówieniem ostatnich wypowiedzi artysty w kontekście jego twórczej postawy.

W „Zeszytach Artystycznych” corocznie publikowane są teksty opracowane na podstawie prac magisterskich, które zwyciężyły w konkursie im. prof. Alicji Kępińskiej, mającym na celu wyłonienie najlepszej pod względem teoretycznym pracy magisterskiej napisanej na Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu. W tym numerze jest to tekst Adriana Szwarca *Figura japońskiego idola wobec społeczności rzeczywistości mieszanej*, powstały w oparciu o pracę magisterską pt. *Wybrane zagadnienia popkultury japońskiej wobec sztuki „po internecie”*, za którą autor otrzymał pierwszą nagrodę w VI edycji konkursu w roku akademickim 2018/2019.

Oddając 37. numer „Zeszytów Artystycznych” w ręce czytelniczek i czytelników bardzo dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do jego powstania, a przede wszystkim autorkom i autorom za przyjęcie zaproszenia do wspólnej debaty oraz podjęcie korespondujących z wytyczoną problematyką tematów, dzięki czemu obejmują one szeroki zakres zagadnień z zakresu humanistyki i sztuki.

Składam podziękowania organizator(k)om Zjazdu i jego radzie programowej, a także komitetowi organizacyjnemu za akceptację koncepcji panelu, co dało sposobność do interdyscyplinarnej dyskusji, której rezultatem jest niniejsza publikacja. Dziękuję za udzielenie wsparcia w postaci dofinansowania prac nad przedmiotowym numerem „Zeszytów Artystycznych” Zarządowi Głównemu Polskiego Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami oraz władzom Wydziału Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu za możliwość realizacji tematu badawczego *Idiom geograficzny w postmedialnych teorio-praktykach sztuki*, który mogę prowadzić dzięki środkom finansowym przyznanym z subwencji na wsparcie potencjału badawczego UAP.

Zapraszam do lektury i refleksji nad tym, jak współcześnie przemierzają się granice, jak wymykają się centra, jak wytyczane są peryfe-

rie i przestrzenie tranzytowe, licząc jednocześnie, że ten wielogłos wokół problematyki geograficznie pojmowanych przestrzeni nie zamyka dyskusji na temat centrów i peryferii, ale dopiero ją otwiera. ●

Ewa Wójtowicz